

**VLAAMS VERBOND VAN HET KATHOLIEK
SECUNDAIR ONDERWIJS**

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

Keuzemodule CREATIE EN VORMGEVING
Eerste graad
Eerste leerjaar A: 2 of 4 uur/week

CREATIE EN VORMGEVING
Eerste graad
Basisoptie: 7 of 5 uur/week

In voege vanaf 1 september 1998

INHOUD

LESSENTABELLEN	5
Keuzemodule CREATIE EN VORMGEVING	7
Basisoptie CREATIE EN VORMGEVING	27

LESSENTABEL

Keuzemodule - eerste leerjaar A

CREATIE EN VORMGEVING	2/4*
TV <i>Mode</i> Creatie en vormgeving (<u>x</u>)	2/4*

Basisoptie

CREATIE EN VORMGEVING	7/5
AV <i>Plastische opvoeding/KV Beeldende vorming/TV Mode</i> Creatie en vormgeving (<u>x</u>)	3/3
PV <i>Praktische oefeningen</i> Mode (<u>x</u>)	4/2

* Bij het organiseren van 2 of 4 uren worden dezelfde doelstellingen gebruikt. Bij een aanbod van 4 uren zal men meer werkstukken uitwerken.

(x) Voor deze vakken is het leerplan in deze brochure opgenomen.

Keuzemodule CREATIE EN VORMGEVING

**Eerste graad
Eerste leerjaar A: 2 of 4 uur/week**

In voege vanaf 1 september 1998

D/1998/0279/006

INHOUD

1	VISIE	7
2	BEGINSITUATIE	8
3	ALGEMENE DOELSTELLINGEN	8
4	ALGEMENE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN	9
4.1	Het leerplan en het opvoedingsproject	9
4.2	Aandachtspunten	9
5	LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN	10
6	EVALUATIE	15
6.1	Beschouwend	15
6.2	Praktische uitvoering	16
6.3	Productieproces	17
7	MINIMALE MATERIELE VEREISTEN	17
8	BIBLIOGRAFIE	18
9	NUTTIGE ADRESSEN	19
10	VAKOVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN	19

Creatie en vormgeving kan als technisch vak binnen het keuzegedeelte worden gekozen voor twee of vier lestijden per week. Zoals in het vak Techniek poogt men in dit vak ook de technische vormingscomponent bij de leerling te ontwikkelen.

Wat is Creatie en vormgeving?

De visie op het vak Techniek vinden we volledig terug binnen het vak Creatie en vormgeving. Men zal hier kennismaken met specifiekere technologieën, erover reflecteren en leren planmatig te werken. In deze keuzemodule leert men creatief ontwerpen, zoeken naar oplossingen, werkstukken realiseren in soepele materialen, presenteren, gebruiken en evalueren.

In de lessen Creatie en vormgeving leert men beschouwend omgaan met beelden. Men leert kijken naar kunst, cultuur, design, reclame, enz. Er wordt veel belang gehecht aan de authentieke inbreng van de leerling. Tijdens het procesmatig werken worden de beeldende problemen creatief aangepakt.

De theoretische studie van de techniek koppelt men aan een praktische uitvoering. Centraal staat 'denkend handelen' en 'handelend denken': denken en doen steunen elkaar wederzijds. Didactisch vertaalt zich dat:

- in een vorm van geïntegreerd leren;
- met nadruk op planmatig werken;
- in probleemoplossend denken en handelen;
- in leren leren;
- in de mogelijkheid tot overdracht van verworven kennis;
- in vaardigheden en attitudes naar andere toepassingsdomeinen.

De vaardigheden die men in Techniek en Creatie en vormgeving ontwikkelt:

- zijn praktisch van aard: organiseren, denken en werken onder een zekere tijdsdruk, bedienen van werktuigen en apparaten, communiceren via tekeningen, kiezen van middelen en oplossingen, een werkstuk afwerken met een vooraf afgesproken graad van nauwkeurigheid;
- hebben betrekking op sociale vaardigheden: samenwerken, afspraken maken en respecteren, met anderen rekening houden;
- zijn creatief: probleemoplossend denken en handelen, niet tevreden zijn met één enkele oplossing, handelend ontwerpen.

Techniek en Creatie en vormgeving dragen ook bij tot de *attitudinale* ontwikkeling:

- waardering ontwikkelen voor wat mooi is;
- enthousiasme opbrengen;
- doorzetten, vertrouwen opbouwen;
- veilig werken;
- zichzelf en eigen werk willen evalueren.

Tenslotte is er de *ethische* dimensie, waarbij ook de christelijke visie aan bod kan komen:

- kritische reflectie over de waarde en de beperkingen van techniek;
- de impact van techniek op mens en milieu;
- confrontatie met waarden en normen;
- appèl aan de individuele en collectieve verantwoordelijkheid.

Het technisch proces

In het vak Techniek laat men de leerlingen kennismaken met het technisch proces. Deze denk- en werkstrategie past de leerling ook toe in de lessen Creatie en vormgeving. Dit bestaat uit een aantal terugkerende fasen:

- het (h)erkennen en analyseren van het probleem en met vooropgestelde eisen;
- het vinden en aanwenden van de geschikte methodische weg; zelfstandig oplossingen zoeken en rangschikken; een goede oplossing kiezen;
- het realiseren van de gekozen oplossing: plan opstellen, materiaal en gereedschap kiezen, werkmethode opstellen, uitvoeren van de opdracht;
- het afgewerkt product oordeelkundig gebruiken;
- het afgewerkte product/proces objectief beoordelen naar kwaliteit en functionaliteit.

Zowel de leraar als de leerling moeten dit technisch proces altijd in het achterhoofd houden, ook al wordt het niet elke les geëxpliciteerd.

2 **BEGINSITUATIE**

In het basisonderwijs krijgen de leerlingen allemaal beeldopvoeding. Het beklemtoont de beleving en de gerichte waarneming van beelden met zeggingskracht als fundamentele voorwaarde om te creëren. De nadruk wordt ook gelegd op het verwoorden van indrukken, het kritisch reageren, het verbeelden, het gericht experimenteren en het verkennen van middelen, materialen en technieken om eigen impressies weer te geven.

Als ze in hun spontane groei steeds zijn gewaardeerd en gesteund, komen ze in het secundair onderwijs binnen, vol zelfvertrouwen en creativiteit, klaar om stilaan een eigen stijl te vinden en te ontplooiën.

Niet alle leerlingen zijn echter zo ver. Sommigen zijn geremd en onzeker. Ze nemen geen initiatief, ze beseffen niet tot wat ze in staat zijn, ze zijn onwetend over hun eigen mogelijkheden.

Het zal een extra inspanning vragen van de leraars om bij deze leerlingen terug de draad van de authenticiteit op te nemen, en hen van daaruit met alle middelen aan te moedigen en te helpen.

3 **ALGEMENE DOELSTELLINGEN**

In Creatie en vormgeving zal de leerling:

- 1 beter bewust zijn van de eigen talenten, onder meer creatieve en praktische intelligentie, om zo te bouwen aan een positief zelfbeeld;
- 2 door samen te werken de anderen beter leren kennen;
- 3 belangstelling krijgen voor (het werken met) soepele materialen;
- 4 verwondering en bewondering tonen voor het esthetische;
- 5 probleemoplossend denken en handelen bij het omgaan met en verwerken van materialen.

4 **ALGEMENE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN**

4.1 **Het leerplan en het opvoedingsproject**

Een school wil haar leerlingen méér meegeven dan louter vakkennis.

Haar intentieverklaring in dit verband is te vinden in het opvoedingsproject, waarin ook waardeopvoeding en christelijke duiding zijn opgenomen. Een vakleraar in een school van het katholieke net zal geen ander Engels, geen andere wiskunde geven dan zijn collega's. Wel heeft hij de taak om, waar de kans zich voordoet, naar het opvoedingsproject of een aspect daarvan te refereren. Als (mede)drager van het christelijk opvoedingsproject is hij alert voor elke kans die het school- en klasgebeuren biedt om de diepere dimensie aan te reiken. Vele vakken bieden op een of andere manier kansen daartoe. Hoe meer de leraar de leerlingen persoonlijk kent, hoe meer hij zal aanvoelen wanneer er openheid is om met de leerlingen door te stoten naar zins- en zijnsvragen.

4.2 **Aandachtspunten**

- Aandacht voor de individuele leerling.
- De leerling enthousiasmeren, opdat hij met grote betrokkenheid rond de gekozen inhoud zal gaan werken. Hem aanmoedigen om het beste van zichzelf te ontdekken en te geven.
- De leerstofonderdelen en de benadering ervan sluiten aan bij de leefwereld van de leerling.
- Thematisch werken: geschikte werkstukken in soepele materialen kiezen. Creativiteit van de leerling stimuleren bij de keuze van het werkstuk.
Plastische opvoeding werkt ondersteunend.
- Het aantal werkstukken kan moeilijk worden vastgelegd. We opteren voor kleine ontwerpen maar wel zo verscheiden mogelijk wat betreft onderwerp, materialen, technieken enz.
Het spreekt voor zich dat de scholen die voor 4 lessen Creatie en vormgeving kiezen meer ontwerpen kunnen uitvoeren.
Een differentiatie van werkstukken binnen de klasgroep moet mogelijk zijn.
- De inhoud opzoeken en vastleggen via doe-activiteiten waarbij het denken geïntegreerd is, zo worden zowel de intellectuele als de psychomotorische capaciteiten van de leerling aangesproken.

- Diverse didactische werkvormen toepassen, aangepast aan de te bereiken doelstellingen. Het spreekt voor zich dat de actieve inbreng van de leerling hier optimaal moet zijn en de leraar eerder een begeleidende rol inneemt.
- Vakoverschrijdend werken; daar waar het kan, de andere vakken betrekken bij de verschillende aspecten van de doelstellingen. De leerling laten aanvoelen dat men de andere vakken nodig heeft om tot resultaat te komen.

5 LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN

	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
1	Binnen een bepaald thema een aantal noden of behoeften kunnen opsommen.	- basisbehoefte - gecreëerde behoefte
2	Voorbeelden geven van mogelijke ontwerpen die voldoen aan de behoeften die men binnen het thema opgesomd heeft.	
3	Verzamelen van ontwerpen.	- schetsen - catalogeren van documentatie - collage - ...
4	Vastleggen van het ontwerp.	
5	Door overleg met anderen komen tot verschillende variaties van het gekozen ontwerp.	- vorm - decoratie - materiaal - technieken
6	Selecteren en vastzetten van de oplossingen voor het ontwerp.	
7	Correct gebruiken van tekengereedschap met veel zorg en nauwkeurigheid.	- potlood - meetlat - tekendriehoek - mal - ...
8	Zoeken en/of tekenen van de vorm.	- nameten - overtekenen - tekenen - omlijnen - plotten - kopiëren - vergroten, verkleinen - ...
9	Benaming kennen en verkoopvorm opzoeken van de te gebruiken materialen.	- benaming - verkoopvorm
10	Kostensparend en milieubewust werken.	Bijvoorbeeld: werken met restmateriaal, met recyclagemateriaal, tijdsparend werken, en andere
11	Verwerken van diverse materialen.	- bijvoorbeeld: . papier . karton . plastic . weefsel . koord . recyclage materiaal

12	Toepassen van decoratieve technieken.	- bijvoorbeeld: . sjabloneren . bedrukken . appliqueren . borduren . verven . kneden . knopen . kleurencombinaties
13	De relevante eigenschappen van het materiaal onderzoeken met het oog op het gebruik.	- bijvoorbeeld: . wasbaar . absorbeerbaar . warmtebestendig . kleurvast . milieuvriendelijk . recycleerbaar
14	Genormaliseerde en symbolische voorstellingen herkennen en interpreteren.	- wassen - strijken - rechts en averechts - samenvoegingstekens - ...
15	Kiezen en opnoemen van de gepaste hulpmiddelen, apparaten en machines, rekening houdend met de gekozen grondstof.	- schaar - nietapparaat - naaimachine - strijkijzer - lijmpistool - snijmes - ...
16	Lezen, begrijpen en toepassen van gebruiksaanwijzingen van het gekozen materieel.	
17	Het gekozen materieel correct leren gebruiken.	- bijvoorbeeld: . lijmpistool . strijkijzer . nietapparaat . naaimachine . schaar . snijmes
18	Naleven van de veiligheidsvoorschriften.	- elektriciteit - temperatuur - verluchting - bescherming - verlichting
19	Aandacht hebben voor ergonomie.	- lichaamshouding - werkpostinrichting
20	Bespreken en vastleggen van de afwerkingvolgorde op een technische fiche.	- werkvolgorde

21	Kunnen lezen en interpreteren van eenvoudige technische tekeningen in verband met een moeilijkere detail van de afwerking.	- technische tekening
22	Bepalen van de beoogde kwaliteit.	- normen - toleranties
23	Realiseren van een eenvoudig ontwerp.	- voorbeelden van technieken: . decoreren (zie leerinhoud 12) . sorteren . snijden . stikken: ° naden ° zomen ° opvullen . strijken
24	Presenteren en in gebruik nemen van het ontwerp.	- presenteren bijvoorbeeld: . etaleren . communicatief voorstellen . showen . verpakken
25	Toelichten van al de stappen van het technisch proces die werden doorlopen.	
26	Evalueren van het eindproduct en het persoonlijk verwerkingsproces.	- productevaluatie - procesevaluatie

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN

Elk thema wordt uitgewerkt volgens het technisch concept.

1 Omschrijving van de behoeften

Wat heb ik nodig en waarom?

2 Zoeken naar een oplossing: onderzoeken van de verschillende stappen nodig bij de realisatie:

- vorm zoeken;
- materiaalkeuze + onderzoek van de nodige eigenschappen;
- milieubewust werken;
- materieel kiezen en veilig leren gebruiken;
- technieken uitproberen;
- ergonomisch werken.

3 De realisatie

Uitvoeren van het werkstuk volgens de vooraf bepaalde methode.

4 Ingebruikneming

Presenteren, gebruiken, dragen ...

5 Evaluatie

Beantwoordt mijn product aan mijn verwachtingen?
Ken ik al de stappen van mijn productieproces?
Hoe heb ik als leerling dit proces doorlopen?

Wenken bij de doelstellingen.

- 1 Thema=s kiezen die de leerling aanspreken, bijvoorbeeld:
 - tijd in het jaar: onthaal, kerstmis, lente, vakantie ...
 - evenementen: vastenactie, feestmarkt, carnaval, schoolfeest ...
- 2 Voorbeelden geven van zeer diverse maar kleine ontwerpen om de leerling te blijven boeien.
- 3 Zoeken naar ontwerpen door te schetsen, voorbeelden te zoeken in documentatie, bestaande ontwerpen mee te brengen, etalages te bekijken.
- 4 Binnen eenzelfde thema mag er een variërend aanbod van ontwerpen worden voorgesteld om uit te werken.
De werkstukken zo kiezen dat de leerling deze realisaties aankan zonder veel vooroefeningen.
- 5 Leerlingen denken na over al de aspecten van het ontwerp:
 - welke vorm zal het worden?
 - moet er een decoratie worden aangebracht?
 - in welk materiaal zullen we werken?
 - welke technieken gaan we gebruiken?
 - ...
- 6 Het is niet nodig dat al de leerlingen hetzelfde ontwerp maken. Gedifferentieerd werken is aan te bevelen.
- 7 Steunen op de voorkennis van de leerling uit de lessen wiskunde, techniek en plastische opvoeding.
- 8 Link leggen met diverse beroepen waarin vormgeving belangrijk is. Tracht in de loop van het jaar diverse manieren voor het tekenen van een vorm aan te leren.
- 9 Juiste benaming van het materiaal leren kennen en onder welke vorm, hoeveelheid, men het materiaal kan aankopen.
- 10 Leerling bewust maken van de milieuproblematiek en de kostprijs door te werken met restmateriaal. De aandacht van de leerlingen vestigen op de gebruikte tijd. Door deze twee elementen kan men de kostprijs erg drukken.
- 11 Zoveel mogelijk soepele materialen leren gebruiken.
- 12 Afhankelijk van het ontwerp kan men decoratieve technieken aanleren. Hier kan men misschien steunen op de voorkennis van de leerling uit het basisonderwijs en samenwerken met plastische opvoeding.
- 13 Afhankelijk van het materiaal onderzoek doen naar de noodzakelijke eigenschappen nodig voor het gebruik en/of de verwerking ervan.
- 14 Bij het herkennen van symbolen link leggen met etiketten in kledingstukken.
- 16 Gebruiksaanwijzingen van de fabrikant leren gebruiken.
- 16-17 Alleen die apparaten en toestellen leren gebruiken die nodig zijn voor de uitvoering van het ontwerp.
- 18-19 Steeds alert zijn voor een efficiënte, veilige werkomgeving.
Gedurende gans het schooljaar aandacht besteden aan een goede lichaamshouding.
- 20 In groep de juiste werkvolgorde opzoeken en deze noteren.
- 21 Een technische tekening mondeling kunnen uitleggen en gebruiken bij de uitvoering van het ontwerp.
- 22 Een ruime tolerantie stellen laat toe dat de beginnende leerling de beoogde kwaliteit kan behalen.
Presenteren en in gebruik nemen in zijn juiste context. Eventueel de presentatie voorbereiden in samenwerking met lichamelijke opvoeding en plastische opvoeding.
- 24 Samen met de leerling de evaluaties houden.

Leerlingennotities.

Bijvoorbeeld:

- titelblad: thema;
- voorbereidend zoekwerk: schetsen, documentatie ...;
- voorstelling van het ontwerp:
 - ≡ tekening,
 - ≡ foto,
 - ≡ ...
- materiaal:
 - ≡ stalen van de gebruikte materialen,
 - ≡ materiaalnaam,
 - ≡ relevante eigenschappen,
 - ≡ kostprijs;
- gebruikte vormen;
- gebruiksaanwijzing van het apparaat, een toestel ...;
- werkvolgorde en eventuele technische tekeningen;
- evaluatieformulieren:
 - ≡ attitudebeoordeling,
 - ≡ productbeoordeling.

6 EVALUATIE

6.1 Beschouwend

- Informatie verzamelen om het leer- en vormingsproces van de leerlingen bij te sturen en te verbeteren.
- Leren fouten vermijden, leren zichzelf en zijn werk voortdurend te controleren en evalueren.
- Productevaluatie: beoordeling van het tastbare resultaat.
- Proceसेvaluatie:
 - 1 attitudes: beoordeling van de persoonsvorming van de leerling,
 - 2 via welk denkproces is de leerling tot het resultaat gekomen?
 - 3 evaluatie reflecterend op de kwaliteit van het pedagogisch-didactisch handelen van de leraar.
- Proces en werkstuk worden samen permanent geëvalueerd. Een permanente evaluatie waarbij de leerling nauw wordt betrokken is aan te bevelen. Bijkomende toetsen worden zo overbodig.
- De evaluatie evolueert van het opsporen van fouten naar het ontdekken en aanduiden van het goede. Een lerende foutenanalyse geeft feedback en inzicht. De leraar interpreteert de evaluatie met het oog op de oriëntering van de leerling.

6.2 Praktische uitvoering

- **Evalueren van het individueel proces:** de leerling verwoordt zijn persoonlijke beleving bij de verschillende fasen van het productieproces. De leerling zal zijn attitudes beoordelen en de evolutie ervan bespreken.
- **Evalueren van het product**
 - . Voldoet het product aan de behoefte?
 - . Het product beoordelen volgens de vooropgestelde normen en toleranties.
 - . De normen en toleranties die de leerling mee heeft vastgelegd moeten meetbaar zijn.
 - . De leerling evalueert zijn eigen product door het evaluatieformulier in te vullen. Hij zal per norm aankruisen of het resultaat binnen of buiten de tolerantie valt.
- **Waardeoordeel**

De leraar controleert en interpreteert het evaluatieformulier. Bij het quoteren houdt hij rekening met product- en procesevaluatie.

6.3 Productieproces

De leraar kan voor zichzelf de verschillende stappen van het productieproces evalueren.

- Vraagstelling
 - . Komen de verschillende fasen van het productieproces aan bod?
 - . Werden ze voldoende uitgediept?
 - . Welke fase zal bij een volgend thema meer aandacht moeten krijgen?
- Stappen van het productieproces
 - . behoefte of probleemstelling:
 - verdieping in het idee of thema
 - wat realiseren?
 - welke middelen kies ik daarvoor?
 - welke vormgeving geeft het duidelijkste weer wat ik wil realiseren?
 - . keuze van de beste oplossing:
 - keuze van het materiaal
 - keuze van het materieel
 - keuze van de technieken
 - . realisatie:
 - kan ik het product zo aan de anderen laten zien dat de bedoeling verduidelijkt wordt?
 - voldoet het product aan de behoefte?
 - . presentatie en ingebruikneming:
 - productevaluatie
 - procesevaluatie
 - . evaluatie:
 - productevaluatie
 - procesevaluatie

7 MINIMALE MATERIELE VEREISTEN

BASISUITRUSTING LOKAAL KEUZEMODULE CREATIE EN VORMGEVING

7.1 Specifieke inrichting

7.1.1 Nutsvoorzieningen

- voorzieningen voor koud water met ruime spoelbakken
- elektriciteitsvoorzieningen voor
 - ≅ verlichting
 - ≅ aansluiting toestellen
 - ≅ aansluiting apparatuur

7.1.2 Infrastructurele voorzieningen

- een ruime zone om actieve didactische werkvormen te kunnen toepassen
- voldoende bergruimte

7.2 Specifieke uitrusting

Het aantal keer dat bepaalde voorzieningen moeten aanwezig zijn, is afhankelijk van het aantal leerlingen. Er dient voldoende te zijn voor elke werkende leerling.

7.2.1 Specifieke uitrusting voor de zones praktijk, theorie en presentatie

- grote verplaatsbare werktafels met een glad werkblad: minimum 80 cm / 120 cm
- verplaatsbare prikboarden
- nodig materieel volgens gekozen werkstukken:
 - ≅ naaimachine
 - ≅ strijkplank
 - ≅ strijkijzer

- ≡ stoomstrijkijzer
- ≡ lijmpistool
- ≡ nietapparaat
- klein werkmaterieel onder andere T-lat van 75 cm, lat 50 cm
- vast projectievlak
- bord

7.2.2 Specifieke uitrusting voor brandveiligheid

7.2.3 Producten en gerief in verband met eerste hulp bij ongevallen, onder andere ontsmettingsalcohol, pleisters ...

7.2.4 Informatiebronnen

- recente reclamefolders
- boeken en tijdschriften als inspiratiebron
- stalen van diverse materialen

7.2.5 Beschikbare uitrusting in de school

- personal computer en printer, met aangepaste software voor een eenvoudig teken- en tekstverwerkingsprogramma

7.3 Uitzicht

Het lokaal moet op een eigentijdse manier de sfeer van de keuzemodule Creatie en vormgeving uitstralen.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 Bijzondere didactiek en methodiek (leerinhouden)

- **GERRITSE, A.**, Het fenomeen kleur, Canteecleer, De Bilt, 1978.
- **ITTEN, J.**, Kunst en kleur, Canteecleer, De Bilt, 1973.
- **VANDEWEERDT, L.**, Dada, creatief tijdschrift, Anjelierstraat 77, 9000 Gent, tel. (09)227 53 25

8.2 Kunstbeschouwing (kijkmethode - kunstboeken - catalogi)

- **DE VISSER, A.**, Hardop kijken, Sun, Nijmegen, 1986.
- **DE JONG, L.**, Kunst / Werk, Pelckmans, 1994.
- **DEBERSAQUES, S.**, Een kijk op kunst, Standaard educatieve Antwerpen, 1993.
- **KOPPERS, P., DE WINTER, W.**, Goed bekeken, Canteecleer, De Bilt, 1984.
- Kunst en kunst maken, Openbaar kunstbezit, 1983.

8.3 Toegepaste kunst: Creatie en vormgeving

- **BERGEN, H.**, Etaleren stap voor stap 1, Den Gulden Engel, 1988.
- **CLASON, H.**, Kinderen vormen in textiel, Canteecleer, 1988.
- **EDELKOORT, L.**, View on colour, Mode en informatie België.
- **ETITEX**, Het textiel ABC, Europees huis van Textiel & Kleding, Brussel.
- Handleidingen van machines en apparaten.
- **INSPIRATION**, Tijdschrift over artistieke etalage, Display Décor Market, rue James Watt 35, 1030 Brussel.
- **PETRA II**, Mode en milieu, Dienst Europese projecten, Brussel.
- Recente boeken rond textielverwerking.
- **TOP**, Averbode.

9 NUTTIGE ADRESSEN

IVOC (Instituut voor Vorming en Onderzoek in de Confectie), Leliegarde 22, 1731 Zellik, tel. 02 511 53 50 fax 02 511 71 91, <http://www.ivoc.be>

Etitex vzw, Europees Huis voor Textiel & Kleding, Montoyerstraat 24 bus 14, 1000 Brussel, tel. (02)238 10 29, <http://www.etitex.be>.

Boekhandel De Brug, Phoenixstraat 1, 9000 Gent, tel. (09)226 38 69.

Provinciaal Veiligheidsinstituut, Jezusstraat 28, 2000 Antwerpen, tel. (03)203 42 00, http://www.provant.be/leren/vormingscentra/provinciaal_veilighe/.

Provinciaal Instituut voor Milieu-educatie, Mechelsesteenweg 365, 2500 Lier, tel. (015)31 95 11.

CREATIE EN VORMGEVING

**Eerste graad
Basisoptie: 7 of 5 uur/week**

In voege vanaf 1 september 1998

D/1998/0279/006

INHOUD

1	VISIE	21
2	BEGINSITUATIE.....	22
3	ALGEMENE DOELSTELLINGEN	22
4	ALGEMENE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN	23
5	LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH- DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN	23
6	EVALUATIE	37
7	MINIMALE MATERIELE VEREISTEN	37
8	BIBLIOGRAFIE	38
9	NUTTIGE ADRESSEN	39

De keuze voor de basisoptie >Creatie en vormgeving= houdt voor de leerling in dat hij geconfronteerd wordt met het proces van het omzetten van een idee in een product. De voorkeur van de leerling gaat uit naar een combinatie van denken en doen, waarbij het in deze basisoptie vooral gaat om artistiek creëren en gericht vormgeven.

AVan Dale²⁰ verklaart de termen als volgt:

- Creatie:**
- schepping: de creatie van dit genre
 - treffende uitbeelding naar eigen opvatting (van een rol door een toneelspeler)
 - modeontwerp
- Vormgeving:**
- scheppend: de creatieve daad van de kunstenaar
 - betrekking hebbend op of dienend tot de zelfwerkzaamheid op het gebied van verbeelding en vorming.

De creatie vloeit voort uit een gerichte waarneming van beelden met zeggingskracht, gesitueerd in de hedendaagse belevingswereld van de leerling. De creativiteit en het inlevingsvermogen kan geïnspireerd worden door natuur- en wereldbeelden, kunst- en cultuurelementen. Om de relatie tussen >creëren en vormgeving= tot stand te brengen is er een behoefte aan informatie en kennis nodig, om zo te komen tot een creatieve-artistieke uitvoering. Deze moet functioneel, decoratief, esthetisch, economisch en ecologisch verantwoord zijn. In elk concept worden genoemde factoren aan bruikbaarheid gekoppeld.

Tussen de aanvang en de realisatie ligt het proces met reflectie op en evaluatie van het gebeuren; elke stap van het proces krijgt de nodige aandacht.

De algemene basisvorming moet evenwichtig gecoördineerd worden met elementen van zelfhantering en zelfsturing van de leerling, binnen het studiegebied. Hierdoor verruimen de leerlingen hun cognitieve en affectieve mogelijkheden die gericht zijn op een **levenslang leerproces** in een snel evoluerende maatschappij.

Uitgaande van leerpsychologische elementen stellen we vast dat de leerling op zoek is naar zichzelf en naar zijn plaats in de wereld. De opdrachtsverklaring van het katholiek onderwijs spreekt van een vormingsconcept gebaseerd op vier pijlers: we kunnen die parafraserend omschrijven als het groeien naar en ontwikkelen van de eigen persoonlijkheid, de verkenning en expressie van relaties met anderen, de verkenning van de omringende natuur, de verkenning van het transcendente. Het gaat om exploratie van zichzelf en de technisch -geïnspireerde kennismaatschappij. Het verwerven van deze basisvorming wordt een intense belevenis, een verruiming en een meerwaarde.

Bovenstaande visie vergt een totaal nieuwe aanpak: daarom worden de vormingsdoelen niet langer uitgeschreven als het kunnen realiseren van een product, maar wel als verwerken, doorlopen van een vormingsproces gebaseerd op vier pijlers.

Verkenning van eigen persoonlijkheid

Op het persoonlijk vlak evolueert de leerling naar een positief zelfbeeld vol zelfvertrouwen, initiatief nemend, creërend en innoverend.

De leerling exploreert zijn mogelijkheden tot vaardigheden zowel op psychomotorische als op het zintuiglijke vlak. Hiervoor leert hij waarnemen, zijn expressie, fantasie en creativiteit gebruiken. Steeds zal hij probleemoplossend handelen, steunend op zijn geheugen en verstand. Zo kan hij >Vormgeven= in verantwoordelijkheid en vrijheid en ontwikkelt hij zijn talenten in het domein van creatie en vormgeving.

Dit kadert in de totale persoonlijkheidsvorming met veel aandacht voor beschouwen en een streven naar doelgericht creëren. Hierbij is het proces belangrijker dan het product.

Verkenning van relatie tot de anderen

Communicatieve vaardigheden zijn nodig om zichzelf te kunnen zijn en zich te ontplooiën.

Jonge mensen weerbaar maken door:

- een eigen mening te helpen vormen en deze te leren argumenteren;
- respect te vragen voor andere meningen en argumenten;

- leren op te komen voor eigen rechten en deze van de anderen;
- zich te verzetten tegen onveilig en ongezond gedrag.

Op het interpersoonlijke vlak moet de visie van samen-denken en samen-werken gestimuleerd worden vanuit relationeel en sociaal vaardig oogpunt.

Verkenning van de omringende wereld

Het geheel van de vorming wordt in een ruim kader geplaatst. De wereld van mode en kleding wordt gesitueerd in de wereld van de leerling, dit vanuit verschillende invalshoeken: het cultureel-maatschappelijke, het socio-economische, het ecologische, het technische ...
Nieuwe informatie leidt tot ideeën, tot creaties, tot kennis en vaardigheden.

Verkenning van het transcendente

De school wil haar leerlingen méér meegeven dan louter vakkennis. Haar intenties in dit verband zijn te vinden in het opvoedingsproject, waarin ook de waardeopvoeding en christelijke duiding zijn opgenomen. De leraar in het katholiek onderwijs heeft als extra taak om, waar de kans zich voordoet, naar het opvoedingsproject of een aspect daarvan te refereren. Als (mede)drager van het christelijk opvoedingsproject is hij alert voor elke kans die het school- en klasgebeuren biedt om de diepere dimensie aan te reiken. Creatie en vormgeving biedt een ideale bodem om hierop in te spelen. De aandacht voor de vier pijlers garandeert dat we samen met de leerlingen zullen ingaan op ethische, culturele, economische, technische ... problemen onder andere omtrent het verleggen van grenzen in de maatschappij. Hoe geëngageerder de leraar de leerlingen ontmoet en uitnodigt, hoe meer kansen hij krijgt om in te gaan op zins- en zijnsvragen.

2 BEGINSITUATIE

Nagenoeg alle leerlingen die deze basisoptie kiezen in het tweede leerjaar komen uit het eerste leerjaar A. Zoals in dit tweede leerjaar hebben zij allen ook in het eerste leerjaar A Techniek gekregen als basisvorming. Wellicht volgde niet iedereen dezelfde keuzemodule, laat staan dat ze daarbinnen allen dezelfde thema=s behandelden. Hierdoor kan een lichte heterogeniteit ontstaan.

In het vak Plastische opvoeding kwamen de leerlingen reeds in contact met verschillende vormen van beeldtaal en met de beeldende middelen die daarbij gebruikt worden. Dit vak tracht de leerlingen affectief te raken, de verwondering te wekken, de leerlingen uit te dagen zelf iets te gaan doen met hun ervaringen en hun belevingswereld. Plastische opvoeding ontwikkelt bij de jongeren de manier van denken die aan de basis ligt van creativiteit.

3 ALGEMENE DOELSTELLINGEN

- Ontwikkelen van creativiteit en inlevingsvermogen om op een harmonische en authentieke wijze (oorspronkelijk en/of persoonlijk) klantgerichte producten vorm te geven op basis van een behoefteonderzoek.
- Kennismaken met methodes en processen om natuur- en wereldbeelden, kunstelementen uit verschillende perioden en culturen, in een eigen creatief ontwerp te verwerken.
- Ontwikkelen van attitudes van vernieuwde aandacht en openheid tegenover de werkelijkheid die hem omringt, dat hij zich bewust wordt van de wijze waarop hij deze werkelijkheid waarneemt en ervaart.
- Werken aan een eigen denkpatroon door probleemoplossend te leren handelen bij het omzetten van ideeën/gevoelens in een concept dat functioneel, decoratief, esthetisch, ecologisch, klantgericht ... moet zijn.
- Zich communicatieve vaardigheden eigen maken door het overbrengen van verbale en non-verbale boodschappen.
- Motorische vaardigheden oefenen bij diverse vormgevings- en realisatietechnieken.
- Verwerven van attitudes en sociale vaardigheden die nodig zijn om als mens volwaardig te kunnen participeren in de maatschappij.

4 ALGEMENE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

- Omwille van administratieve redenen is in de lessentabel het onderscheid gemaakt tussen AV Plastische opvoeding/KV *Beeldende vorming*/TV *Mode* en PV *Mode*. Om pedagogisch-didactische redenen is er één leerplan voorzien voor 7 of 5 uur per week met de integratie van Creatie en vormgeving en Praktische oefeningen. De leraar/leraren zal/zullen de leerplandoelstellingen van dit leerplan in overleg moeten realiseren. De inhouden worden zo aangeboden dat de leerling deze beide vakken ervaart als één geheel.
- Bij de keuze van 5 lessen per week worden er minimum drie thema=s uitgewerkt. Bij de keuze van 7 lessen per week worden er minimum vier thema=s uitgewerkt. Binnen elk thema ontwerpt de leerling een eenvoudig werkstuk in een soepel materiaal.
- De thema=s dienen voldoende beeldinformatie te bevatten. Ze moeten ook de ruimte scheppen om gevoelens uit te drukken en om menselijke relaties en gedragingen mogelijk te maken.
- De leerling wordt in het werkstuk niet alleen met het thema, maar ook met zichzelf geconfronteerd. Omdat de leraar en leerling samen het leerproces doorlopen (waarnemen, bevragen, evalueren en bijsturen), wordt de leerling geholpen bij de bewustwording en de affirmatie (bevestiging) van de eigen identiteit. Tijdens elke activiteit moeten steeds nieuwe beslissingen genomen worden. Het product wordt doorlopend geëvalueerd, zowel naar vorm als naar inhoud. Door deze kritische houding bouwt de leerling een waardeschaal op en maakt zich een aantal attitudes eigen. Elke nieuwe ervaring vormt dan een uitdaging tot verdere groei. Door het feit dat hier voor de leerling zeer zinvolle dingen gebeuren en ontstaan, die soms het karakter van een openbaring hebben, gaat hij meer zelfvertrouwen krijgen, waardoor hij gemakkelijker verantwoordelijkheid zal opnemen die hij kan gebruiken bij het vinden en aanvaarden van een eigen levenstaak.
- Het is de taak van de betrokken leraar per thema te bepalen welke doelstellingen hij wenst te accentueren. In de loop van het schooljaar moeten al de doelstellingen gerealiseerd worden. Men zorgt ervoor dat de leerling niet op een theoretische manier kennismaakt met de verschillende aspecten van ontwerpen, realiseren en presenteren maar integendeel praktisch mag ervaren wat het vak >Creatie en vormgeving= inhoudt. De verdere theoretische ondersteuning van deze drie aspecten zullen in de tweede en derde graad verder worden uitgebouwd.
- Gedurende het ganse schooljaar wordt er gewerkt aan volgende attitudes:
 - esthetisch aanvoelen;
 - luisteren naar ideeën van anderen;
 - zich inleven in ideeën van anderen;
 - zin voor orde en nauwkeurigheid;
 - zin voor precisie en detail;
 - verantwoordelijkheidszin;
 - zelfvertrouwen;
 - kritische houding ten overstaan van eigen werk.

5 LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN

	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
1	Aantonen dat men een idee pas zal realiseren indien er een behoefte voor bestaat.	- basisbehoeften - gecreëerde behoeften
2	Een onderscheid kunnen maken tussen basisbehoeften en gecreëerde behoeften.	
3	Voorbeelden kunnen opnoemen van behoeften vertrekkende vanuit een thema, probleem of idee.	
4	Gericht zoeken naar informatiebronnen en ze kunnen raadplegen.	Kunstboeken, documentatie, musea, informaticawereld, bibliotheekbezoek, enz.

5	Gericht leren kijken naar vorm en beeldaspecten.	<ul style="list-style-type: none"> - lijn - vlak - vorm - compositie - ordeningssystemen - ruimte - licht - ...
6	Bestaande kunstwerken leren appreciëren en ontleden om ideeën op te doen voor eigen vormgeving.	<ul style="list-style-type: none"> - vormgeving - kleuren - materialen
7	Ontdekken dat iedere cultuur zijn specifieke en waardevolle eigenheid bezit.	<ul style="list-style-type: none"> - cultuurgedrag
8	In het authentiek ontwerp elementaire begrippen hanteren uit de basiskleurenleer: <ul style="list-style-type: none"> - herkennen, - opsommen, - samenstellen, - combineren. 	kleuren: <ul style="list-style-type: none"> - primaire, secundaire en tertiaire - kleurcontrast: <ul style="list-style-type: none"> ≅ kleur tegen kleur ≅ complementaire kleuren ≅ warm en koud ≅ licht en donker ≅ kwantiteit
9	Observeren van een duidelijk omschreven doelgroep.	<ul style="list-style-type: none"> - marktsegmentatie naar leeftijd - uiterlijke kenmerken van de consument - productvergelijking - ...
10	Uitvoeren van een mini-marktonderzoek.	<ul style="list-style-type: none"> - enquête - interview - productvergelijking - ...
11	Evalueren van een mini-marktonderzoek.	<ul style="list-style-type: none"> - onderzoekstechniek - resultaten / vaststellingen
12	Luisteren naar, zich inleven in, aanvullen en uitwisselen van ideeën.	
13	Ontdekken van verschillende materialen en technieken die je bij vormgeving kan gebruiken om het voorontwerp te visualiseren.	<ul style="list-style-type: none"> - materialen: papier, karton, plastic, weefsels, breiwerk, non-woven, knopen, imitatie leder, rubber ...
14	Verwerken van beeldtaal, techniek, materialen op een originele en creatieve wijze.	<ul style="list-style-type: none"> - technieken: hangen, rimpelen, knopen, vouwen, frommelen, stikken, verbinden, opblazen, spannen, verlijmen, kneden, verschuiven, knippen, nieten, verven, drukken, collages ...
15	Streven naar originaliteit van het uit te voeren onderwerp.	
16	Herkennen en benoemen van gebruikte materiaalsoorten.	<ul style="list-style-type: none"> - materiaalsoorten - verkoopvormen/kostprijs
17	Opzoeken onder welke vorm deze materialen in de verkoop worden aangeboden.	
18	Gebruikte materialen vergelijken om een juiste keuze te maken.	Criteria voor vergelijking / keuze: <ul style="list-style-type: none"> - uitzicht - aanvoelen - bruikbaarheid - verwerking

		<ul style="list-style-type: none"> - ecologie - onderhoud - kostprijs
19	Een definitief ontwerp maken aan de hand van een voorontwerp en een marktonderzoek.	<ul style="list-style-type: none"> - functioneel - productief - ergonomisch - veilig - zin voor compositie: <ul style="list-style-type: none"> ≡ evenwicht ≡ verhoudingen ≡ harmonie <ul style="list-style-type: none"> ° kleur ° contrast - esthetisch - decoratief - artistiek - authentiek: oorspronkelijk en/of persoonlijk - verkoopbaar
20	Ideeën toelichten en aanschouwelijk voorstellen op een originele en beeldende manier.	<ul style="list-style-type: none"> - spreekvaardigheid - creativiteit
21	Werkruimte efficiënt inrichten.	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige principes van werkpostinrichting
22	Steeds aandacht hebben voor een goede lichaamshouding.	<ul style="list-style-type: none"> - lichaamshouding
23	Oplossingen kunnen opzoeken en toepassen hetzij aan de vorm van het product of aan de realisatiemethode zodat ergonomisch gebruiken en werken bevorderd worden.	<ul style="list-style-type: none"> - tiltechnieken - rugsparende houdingen - aanpassing hoogte werkoppervlak - verlichting - ...
24	Omschrijven van het begrip >patroon=.	<ul style="list-style-type: none"> - patroon
25	Opzoeken van manieren om een patroonvorm te bekomen.	<ul style="list-style-type: none"> - kopen - overnemen - tekenen: <ul style="list-style-type: none"> ≡ manueel ≡ met computer
26	Technische schetsen maken van de vormen.	<ul style="list-style-type: none"> - schetsen als communicatiemiddel
27	Bepalen en aanduiden van de maten die nodig zijn om het patroon te tekenen.	<ul style="list-style-type: none"> - maten opzoeken: <ul style="list-style-type: none"> ≡ meten ≡ berekenen ≡ verhoudingen - maataanduiding
28	Technische schetsen omzetten in een patroon.	<ul style="list-style-type: none"> - maten overbrengen op een patroon - patroon tekenen: manueel of met computer
29	Lezen van technische tekening van een patroon in functie van het uit te voeren concept.	<ul style="list-style-type: none"> - technisch tekenen: <ul style="list-style-type: none"> ≡ lijntypes ≡ schaaltekeningen ≡ gegevens (benaming, maat ...)
30	Benoemen van te gebruiken materieel.	<ul style="list-style-type: none"> - nietapparaat, lijmpistool, naaimachine, strijkapparaat, persapparaat, snijmachine, scharen ...
31	Lezen en interpreteren van handleidingen van materieel.	<ul style="list-style-type: none"> - technische tekeningen lezen - tekst lezen

32	Materieel correct hanteren.	- instellen - gebruiken
33	Naleven van veiligheidsvoorschriften.	- juiste houding
34	Kunnen uitleggen hoe persoonlijk gedrag invloed heeft op de eigen veiligheid en die van de anderen.	- beschermingsonderdelen aan het materieel
35	Juiste keuze maken van het materieel in functie van het materiaal.	- uittesten: ≡ materiaal ≡ materieel
36	Vastleggen van de afwerkingsvolgorde in een plan.	- werkvolgorde eventueel met de computer
37	Maken van een productierijp patroon.	- snijpatroon tekenen of rechtstreeks intekenen op stof: voor- en nadelen ≡ naadbreedte ≡ markeringen ≡ gegevens (richtingsoriëntering - codes ...)
38	Principes van economisch handelen toepassen bij het snijden.	- materiaalsparend - stofverbruik / verlies / kostprijs
39	Indien er restmateriaal is, zoeken naar oplossingen om deze afval te beperken of recyclegeoplossingen te bedenken.	- herschikken - restmateriaal gebruiken voor nieuwe behoeften
40	Vastleggen van kwaliteitsnormen en toleranties.	- kwaliteitsfilosofie
41	Ontwerp realiseren.	- mogelijke technieken: ≡ snijden ≡ sorteren ≡ appliqueren ≡ bedrukken ≡ opvullen ≡ afbiezen ≡ doorstikken ≡ zomen ≡ naden ≡ ...
42	Uitvoeren van verschillende afwerkingstechnieken in het werkstuk.	
43	Ontwerpen van labels, affiches, verpakkingen.	- label: ≡ materiaal ≡ onderhoud ≡ merk/logo - affiche - verpakking
44	Presenteren van het werkstuk in een aangepaste sfeer.	- inkaderen - etaleren - mini-modeshow: ≡ muziek ≡ choreografie ≡ accessoires - communicatieve presentatie
45	Ingebruikneming van het werkstuk.	- werkstukken plaatsen, hangen, gebruiken ... - kledingstukken dragen - ervaringen noteren

46	Evalueren van het individueel proces.	- al de stappen van het productieproces
47	Evalueren van het eindproduct en het gevolgde productieproces.	- naar vooropgestelde normen en toleranties
- van ontwerp over realisatie tot en met presentatie / ingebruikneming

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Invalshoeken / Thema=s

- uit de belevingswereld van de leerling: wat wil de leerling? wat raakt de leerling? wat is zijn gedachtegang?
...:
≡ vrije tijd,
≡ muziek,
≡ sport,
≡ kledij,
≡ trend-watchers,
≡ media;
 - situaties met een uitnodigend probleemkarakter:
≡ milieu,
≡ armoede,
≡ kinderarbeid,
≡ nieuwe technieken,
≡ ...;
 - uit de wereld van de kunst:
≡ kunststroming,
≡ kunstenaar,
≡ kunstwerk,
≡ kunsttechniek.
- 1-2 Begrippen >basisbehoefte= en >gecreëerde behoefte= aanbrengen via voorbeelden. Verwijzen naar gekende leerstof uit het eerste leerjaar bij het vak Techniek.
- 3 De leraar doet een aanbod van een thema, idee, probleem. De leerling zoekt naar behoeften binnen dit thema. Om aan deze behoefte te voldoen kan men een werkstuk ontwerpen en maken. Het is dus best mogelijk dat er verschillende werkstukken en/of variaties op één werkstuk binnen de klasgroep worden uitgewerkt. Het spreekt vanzelf dat deze werkstukken eenvoudig en haalbaar moeten zijn. Als leraar voldoende soepel zijn om in te gaan op de voorstellen van werkstukken van de leerling. Gedurende het realiseren van de eerste 3 leerplandoelstellingen krijgt het thema meer vorm en zal men het concept kunnen bepalen. Het moment dat het concept vaste vorm krijgt kan wisselen.
- 4 De leerling begeleiden in het gericht zoeken naar informatie. Dit kan vakoverschrijdend gebeuren met Nederlands, geschiedenis ... Stimuleer de leerling om informatie op internet te zoeken.
- 5 Naargelang het thema de leerling gericht leren kijken naar bouwkunst, schilderkunst, etalages, straatbeeld, nieuwsberichten, reclame ... Via boeken, dia=s video=s enz. de leerling in contact brengen met en gevoelig maken voor kunst, cultuur en allerhande problematieken.
- 8 Door gebruik te maken van de kleurencirkel de leerling de begrippen van kleurenleer bijbrengen. Een doe-activiteit voor de leerling inschakelen. Deze lessen worden gegeven in functie van het thema.
- 10 Het marktonderzoek met concrete opdrachten laten uitvoeren in functie van het concept. Eventueel samenwerken met de les Nederlands.
- 10+12 De leerling verzamelt gegevens en brengt verslag uit. Extra aandacht besteden aan communicatieve vaardigheden.
- 13+18 Via diverse technieken de leerling laten experimenteren met allerhande materialen in functie van het concept. De leerling zoveel mogelijk vrijlaten bij het kiezen van materialen en technieken om de crea-

- tiviteit te stimuleren. Een uitgebreid aanbod van eenvoudige technieken en materialen ter beschikking stellen. De materialen zijn voorzien van een label met benaming (samenstelling).
- 17 Eventueel een geleid bezoek organiseren voor het opzoeken van verkoopvormen van materialen. De leerling begeleiden bij een assertief aankoopgedrag.
- 18 De criteria voor het kiezen van het materiaal door de leerling laten onderzoeken op basis van parate kennis. Eigenschappen en onderhoud van de gekozen materialen laten opzoeken in informatiebronnen die beschikbaar zijn in de klas.
- 19 Binnen de klasgroep de leerling vrijlaten om zoveel mogelijk variaties te ontwerpen. De leraar begeleidt de keuze van de leerling zonder een uitgewerkt voorbeeld te tonen.
- 21 Permanente aandacht geven aan de inrichting van de werkruimte.
- 22-23 Het gerealiseerde product ergonomisch kunnen gebruiken en efficiënt en ergonomisch werken bij iedere handeling vooropstellen. Deze aspecten worden enkel praktisch benaderd.
- 24 Begrip patroon laten verklaren steunend op de voorkennis uit wiskunde (oppervlakten) en techniek.
- 25 Via een voortraak informatie verzamelen rond de mogelijkheden tot het bekomen van een patroon.
- 26 De leerling probeert zelfstandig de vorm van het patroon te schetsen aan de hand van het definitief ontwerp. Eventueel kan men de leerling een buitenvorm geven waarbinnen men werkt.
- 27 De patroonschets aanvullen met maten. Informatie rond maataanduiding beperken tot maatlijn en getal.
- 28 Gebruik van de computer in de opleiding aantonen door een eenvoudige buitenvorm zelf te tekenen of door het plotten van een vooraf gedigitaliseerde vorm.
- 29 Aan de hand van een technische tekening een patroon leren lezen met behulp van een legende.
- 30+32 Bij een apparaat alleen die functies aanleren die men nodig heeft.
- 31 De handleiding van apparaten correct kunnen lezen en gebruiken.
- 33-34 Steeds aandacht hebben voor veiligheid. Principes omtrent deze veiligheid kunnen aantonen met concrete voorbeelden.
- 35 Om een juiste keuze te kunnen maken de leerling laten experimenteren met materieel.
- 36 Aan de hand van een afgewerkt voorbeeld zoekt de leerling de werkvolgorde op. Een extra denkoefening kan zijn: een werkvolgorde opzoeken voor een eigen variatie op het uitgewerkt voorbeeld.
- 37 De leerling laten ontdekken dat de werkvolgorde op voorhand moet doordacht zijn. De verschillende manieren van naadtoevoeging ontdekken in diverse werkstukken. Voor- en nadelen bespreken.
- 38+39 Benadrukken van de milieuproblematiek. Creatief zijn in de verwerking van restmateriaal.
- 40 Bij het vastleggen van de kwaliteitsnormen rekening houden met het marktonderzoek. De prijsklasse is medebepalend voor de kwaliteit. De normen moeten meetbaar zijn.
- 42 De basistechnieken die je nodig hebt zoveel mogelijk aanleren in een werkstuk.
- 43 Het werkstuk voorzien van labels met de volgende gegevens:
 - benaming en samenstelling van het materiaal;
 - onderhoud van het product;
 - eventueel maatnummer;
 - logo van ontwerper (bedrijf/school).
 Men stelt informatie ter beschikking van de leerling.

Naargelang het werkstuk zal een affiche of creatieve verpakking een meerwaarde betekenen voor het product.

- 44 De creativiteit van de leerling aanspreken bij de presentatie van het werkstuk. Eventueel de vakken Lichamelijke opvoeding, Muzikale opvoeding en Nederlands betrekken bij de uitwerking.
- 45 Indien mogelijk het product testen in een reële situatie.
- 47 Onderzoeken of het werkstuk voldoet aan de vooropgestelde behoefte.

In dit leerplan is één idee/thema exemplarisch uitgewerkt. Hier kan men de diverse stappen van het technisch proces terugvinden.

Thema: “IK ONTWERP EEN KAMERDECORATIE” : Schilders als inspiratiebron

Technisch proces:

- 1 behoefte of probleemstelling
- 2 keuze van de beste oplossing
- 3 realisatie
- 4 ingebruikneming
- 5 evaluatie

↓ In de eerste kolom wordt met een cijfer verwezen naar de leerplandoelstellingen die in dit thema aan bod komen.

	LESDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN	DIDACTISCHE WENKEN
30	1 Vertrekken van een idee, een thema, een probleem, een behoefte		We trachten steeds probleemoplossend te werken. Dit moedigt de leerlingen aan zelf te zoeken naar oplossingen en creatieve beslissingen te nemen.
	2 Zoeken naar oplossingen om een kamer, leefruimte gezelliger te maken door middel van een decoratief werk: ...	- kamerscherm - wanddecoratie - ...	De leerlingen houden een brainstorming en bepalen in overleg het werkstuk.
	1 Bespreken van de nood, behoefte, om een leefruimte gezellig te maken.		Onderzoeken waar de leerling grotendeels zijn tijd doorbrengt (slaapkamer, woonkamer ...).
	3 Kunnen aantonen aan welke behoefte dit idee kan voldoen.	- verfraaiing - afscherming van leefruimten	
	2 Keuze van de beste oplossing		
	4 Zich informeren over het werk van Matisse en Mondriaan.	Schilders als inspiratiebron: - Matisse: · natuurelementen: fauna en flora · collagetechnieken	Methodes aanleren om informatie op te sporen. Een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek biedt wellicht mogelijkheden om deze lessen concreet uit te bouwen. Leerlingen weten zelden de kunstboeken staan.
6 Ontleden van de kunstwerken.	- Mondriaan: compositie met meetkundige kleurvlakken	De kunstwerken bestuderen aan de hand van reproducties, gegevens op internet, video-fragmenten	

5	Gericht leren kijken naar en bespreken van aspecten van een kunstwerk.	<ul style="list-style-type: none"> - kleuren - vormvariaties - compositie - techniek 	<p>...</p> <p>Steunend op de voorkennis uit Plastische opvoeding van 1A. Gebruikmaken van de informatie over de methode van werken van de schilders.</p>
13	Kennismaken met verschillende materialen, materieel en technieken.	<ul style="list-style-type: none"> - materialen: papiersoorten, weefsels, plastic, kosteloos materiaal ... - materieel: schaar, snijmes, lijmpistool ... - technieken: knippen, kleuren, plakken, overlappen ... 	<p>De leraar geeft eerst duidelijke instructies omtrent het veilig gebruik van het materieel. De leerling krijgt de mogelijkheid om met verschillende materialen en materieel te experimenteren via deze technieken. Hun bevindingen worden klassikaal besproken.</p>
15	Optimale creativiteit aanwenden bij het creëren van een kamerdecoratie.	<ul style="list-style-type: none"> - harmonische composities opbouwen 	<p>Na de verkenningsperiode maakt iedere leerling verschillende schetsen en kleurstudies. Deze voorstudies worden in diverse materialen uitgewerkt.</p>
6+15	Verschiedende ontwerpen maken met Matisse of Mondriaan als inspiratiebron.		
12	Toelichten van eigen ontwerp		<p>De leerling stelt klassikaal zijn eigen voorstudie voor en tracht zijn persoonlijk gevoel te verwoorden.</p> <p>Waarom:</p> <ul style="list-style-type: none"> - er achter kunnen staan - aantonen dat de informatie opgenomen is en op zijn eigen manier verwerkt.
10	Als ontwerper op onderzoek uitgaan, een mini-marktonderzoek uitvoeren.	<ul style="list-style-type: none"> - enquête: welk ontwerp heeft de grootste verkoopbaarheid? - doelgroep: leeftijdsgenoten 	<p>Aan de hand van een vragenlijst en hun geschetste ontwerpen wordt door elke leerling een mini-marktonderzoek uitgevoerd. Zij onderzoeken de verkoopbaarheid van het ontwerp bij de beoogde doelgroep (vrienden, familie, schoolgenoten ...).</p>
11	Bespreking (evalueren) van het marktonderzoek. Welk ontwerp werk ik uit?		<p>Leerlingen brengen individueel een verslag uit van hun onderzoek.</p> <p>De resultaten worden in de klas besproken. De leerling ontdekt op die manier het belang van</p>

19	Definitief vastleggen van het ontwerp.		een mini-marktonderzoek. Door de leerling.
13+18	Kennismaken met en vergelijken van grondstoffen die geschikt zijn voor de uitvoering van dit ontwerp.	<ul style="list-style-type: none"> - uitzicht - kleur - verkoopvorm - kostprijs 	Tijdens de ontwerpfase is de leerling al proefondervindelijk in contact gekomen met verschillende materialen. De leerling krijgt een doos aangeboden met stalen van stoffen en tracht hieruit zijn keuze te maken rekening houdend met de eisen die men stelt aan het materiaal voor dit ontwerp.
16	Verklaring van weefselsymbolen kunnen opzoeken.	<ul style="list-style-type: none"> - onderhoud 	De leraar geeft ook de nodige gegevens, tabellen waarin de leerling zijn keuze kan maken.
18	Uitkiezen van het meest geschikte materiaal voor de uitvoering van dit ontwerp.	<p>Natuurlijke materialen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - goede hechting van de verf - gemakkelijk verwerkbaar - kostprijs 	Via proeven op stalen laten uittesten. We opteren voor natuurlijke materialen omwille van de verwerkingskwaliteiten.
18	Uittesten van verschillende verven op gekleurde en niet-gekleurde ondergronden.	<ul style="list-style-type: none"> - gekleurde stof: menging van verf met kleur van de ondergrond - niet-gekleurde stof: <ul style="list-style-type: none"> . zuivere kleur . tonen en tinten van kleur 	Via proeven op stalen laten uittesten.
35	Juiste keuze maken van het materieel.	<ul style="list-style-type: none"> - ophangsystemen - naaimachine 	Onderzoeken van mogelijke ophangsystemen gebruikmakend van documentatie en interieurboeken.
	3 Realisatie		
21	Efficiënt inrichten van de werkruimte.		Via groepsopdracht wordt er een oplossing voor het probleem gezocht. Deze doelstelling moet als een rode draad lopen door al de activiteiten van de leerling.
27	Verhoudingen opzoeken.	<ul style="list-style-type: none"> - Verhoudingen opzoeken: <ul style="list-style-type: none"> . één groot vlak . verschillende vormen binnen één geheel 	<u>Mogelijkheid Matisse:</u> <i>Het doek wordt eerst volledig afgewerkt en daarna creatief bewerkt.</i>

28	Tekenen van het kader en eventueel het gekozen ontwerp binnen het kader.	<ul style="list-style-type: none"> - meetkundige figuren construeren - CAD-CAM bedienen 	<p>Elke leerling tekent zijn eigen patroon. Er kunnen verschillende maten voorkomen in één klas. Steunen op de kennis van wiskunde uit 1A wat betreft tekenen van meetkundige figuren.</p> <p><u>Mogelijkheid Mondriaan:</u> <i>Hier wordt niet een bestaand doek bewerkt, maar is het doek zelf het resultaat van een creatief ontwerp.</i> Als uitgangspunt plotten de leerlingen de buitenvorm. Deze is vooraf door de leraar opgebouwd. Leerlingen maken op die manier kennis met het CAD-CAM-programma. De leerlingen werken hiervoor per 2. Eén leerling bedient de computer en de andere leerling bedient de plotter. De leerling zal individueel zijn eigen ontwerp tekenen binnen deze vorm: uitsluitend verticale en horizontale lijnen.</p>
29	Binnen één kader de modellijnen tekenen op schaal.	<ul style="list-style-type: none"> - lijntypes - tekenen op schaal 	De leerling tekent zelfstandig binnen een opgegeven kader op schaal de modellijnen, rekening houdend met de principes van technisch tekenen.
37	Noodzaak van de naadbreedte ontdekken en de hoeveelheid bepalen.	<ul style="list-style-type: none"> - noodzaak - plaats - soort afwerking - hoeveelheid 	Aan de hand van een afgewerkt voorbeeld doet de leerling deze vaststellingen.
37	Vastleggen van de gegevens omtrent de naadbreedte in een technische schets.	<ul style="list-style-type: none"> - naadbreedte 	De leerling maakt een schets van het patroon en tekent waar nodig de naadbreedte bij en noteert de juiste hoeveelheid in de vorm van een cijfer op deze schets.
29	Kunnen lezen van een technische tekening in verband met het snijpatroon.	<ul style="list-style-type: none"> - lijntypes - maataanduiding 	De leraar kan een typevoorbeeld geven waarop het snijpatroon met zijn naadaanduiding op correcte technische wijze op schaal getekend is.

37	Mogelijkheden om naadbreedte toe te voegen kennen, kiezen en toepassen.	<ul style="list-style-type: none"> voor- en nadelen: - snijpatroon tekenen - bij tekenen op stof 	Naargelang het concept wordt de naadbreedte op stof bijgetekend of worden er snijpatronen gemaakt.
38	Snijplanschikking opzoeken.	<ul style="list-style-type: none"> - draadrichting - materiaalsparend 	Het snijplan wordt op werkelijke grootte opgezocht. De leerlingen worden in verschillende groepen ingedeeld afhankelijk van het aantal kleuren. Elke groep is verantwoordelijk voor een bepaalde kleur. Zij verzamelen de snijpatroondelen van alle leerlingen betreffende de gekozen kleur en zoeken het snijschema op.
42	Snijden en merken van het concept.	<ul style="list-style-type: none"> - schaar gebruik bij het snijden 	Diezelfde groep zorgt ook verder voor het snijden en merken. Bij het merken leert men de leerlingen aan om steeds hetzelfde principe toe te passen.
42	Bundelen van de delen.		De gesneden delen worden nu terug per leerling gesorteerd.
36	Opmaken van de planning.		In groep zoeken de leerlingen naar de juiste afwerkingsvolgorde Hier wordt het inzicht van de leerlingen geëvalueerd.
40	Normen en toleranties vastleggen.		Aan de hand van een afgewerkt voorbeeld stelt de leerling deze lijst op.
32 33 34	De naaimachine kunnen gebruiken.	<ul style="list-style-type: none"> - handleiding: <ul style="list-style-type: none"> . benamingen . opstelling - beheersen - veiligheid, houding 	De naaimachine is het geschikte materieel om het prototype uit te werken. Zij is een hulpmiddel. De machinetechnologie beperkt zich tot het strikt noodzakelijke. Aan de hand van de handleiding de belangrijkste gebruikte delen benoemen en kunnen opstellen. De naaimachine onder controle houden en veilig bedienen.
41+42	Realiseren van het prototype.	<ul style="list-style-type: none"> - stikken: <ul style="list-style-type: none"> . stapelnaden . linten opstikken 	Tracht de realisatie zo eenvoudig mogelijk te houden zodat de leerling kans op succes heeft en niet gedeprimeerd wordt door de kwaliteit. Hier is het

		<ul style="list-style-type: none"> · boordafwerkingen - strijken: <ul style="list-style-type: none"> · temperatuurregeling · veiligheid 	<p>proces en de eerste ervaring met de naaimachine van essentieel belang.</p> <p>Het is de leerling die gans dit concept zelfstandig moet uitvoeren. De leraar begeleidt op afstand. De leerling zal zelf naar oplossingen moeten zoeken om de problemen die zich nog zouden kunnen voordoen op te lossen.</p>
13	Eisen bespreken van een goed sjabloon.	<ul style="list-style-type: none"> - genoeg omranding - sterk materiaal - zuivere randen 	<p>Opzoeken van sjabloongebruik in allerlei toepassingen (op muren, kleding ...).</p> <p>Volgens verschillende vormen kunnen snijden met het snijmes.</p>
13	Begrip verduidelijken van een positief en negatief sjabloon.		
13	Techniek tamponeren aanleren door de tamponeerkwast op de juiste manier te hanteren.		<p>De leraar bespreekt samen met de leerling het gebruik van de kleuren, de plaatsing van de motieven, de compositie.</p>
32	Strijken van de verschillende delen voor de kleurvastheid.	<ul style="list-style-type: none"> - zorg voor het materieel - temperatuurinstelling 	
	4 Ingebruikneming		
45	Werkstuk bevestigen aan ophangstelsel of kamerscherm en plaatsen.	<ul style="list-style-type: none"> - monteren en plaatsen 	<p>De leerling tracht zelfstandig of in groep deze handelingen uit te voeren.</p>
	5 Evaluatie		
46	Verwoorden van het proces. Beoordelen van het proces.		<p>De leerling zal hier leren zijn gevoelens te verwoorden die hij had bij gans het proces van dit concept met de bedoeling om liefst zelfstandig te kunnen oordelen of hij geschikt is voor de studierichting "Mode en kleding".</p>
47	Beoordelen van het product rekening houdend met de vooropgestelde normen en toleranties en het	<ul style="list-style-type: none"> - kwaliteitscontrole van het eindproduct - esthetische waarde 	<p>Begeleid de leerling bij het objectief beoordelen van het eigen concept.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Voldoet het concept aan onze behoefte?

44	<p>mini-marktonderzoek.</p> <p>Eventuele remediërende bewerkingen kunnen bepalen.</p> <p>Presenteren van het werkstuk in een aangepaste sfeer.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - voldoet de behoefte? - remediëren van een prototype naar een productierijp product - etalage - gebruik van accessoires - achtergrond kleuren bepalen 	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoet het aan het mini-marktonderzoek? - Voldoet het aan de vooropgestelde normen en toleranties? <p>Groepsvraag voor de leerlingen: indien dit concept in productie zou worden gebracht wat moet men dan eventueel nog wijzigen?</p> <p>De leerlingen presenteren hun werkstuk in een aangepaste sfeer en ontdekken op die manier dat de presentatie een belangrijk element is bij de promotie, verkoop van het product. Ze zorgen voor een etalageplaats die door het ruime publiek kan bekeken worden.</p> <p>De mondelinge presentatie van het werk is eveneens een belangrijk element in de verkoop alsook het leren luisteren naar en het aanvaarden van de mening van de andere leerlingen.</p> <p>Na de evaluatie en presentatie kan beslist worden om het product in productie te brengen (door een andere klas, een firma ...).</p>
44	<p>Mondelinge voorstelling van het concept. Verkoopargumenten kunnen formuleren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - communicatieve vaardigheden 	

6 EVALUATIE

§ Een **permanente evaluatie** waarbij de leerling nauw wordt betrokken is aan te bevelen. Bijkomende toetsen worden zo overbodig.

§ **Evaluëren van het individueel proces**

Via een individueel leergesprek verwoordt de leerling zijn ervaringen in verband met de verschillende stappen van het productieproces.

De leraar zal aan de hand van een attitudeschaal de evolutie vastleggen en bespreken met de leerling.

§ **Evaluëren van het product**

Voldoet het product aan de behoefte? De lijst met ervaringen in verband met de ingebruikneming van het product evalueren.

Het product beoordelen volgens de vooropgestelde normen en toleranties.

De normen en toleranties die de leerling mee heeft vastgelegd moeten meetbaar zijn.

De leerling evalueert zijn eigen product door het evaluatieformulier in te vullen. Hij zal per norm aankruisen of het resultaat zeer goed is, binnen of buiten de tolerantie valt.

Regelmatig tussentijdse evaluaties inlassen.

§ **Evaluëren van het productieproces**

De leerling zal in groep de verschillende stappen van het productieproces evalueren. Hij zal zich de volgende vragen stellen:

- Komen de verschillende fasen van het productieproces aan bod?
- Werden ze voldoende uitgediept?
- Welke fase zal bij een volgend thema meer aandacht moeten krijgen?

Stappen van het productieproces:

- behoefte of probleemstelling: ≡ verdieping in het idee of thema
- keuze van de beste oplossing: ≡ wat uitbeelden
 ≡ welke middelen kies ik daarvoor
 ≡ welke vormgeving geeft het duidelijkst weer wat ik wil uitbeelden
- realisatie: ≡ keuze van het materiaal
 ≡ keuze van het materieel
 ≡ keuze van de technieken
- ingebruikneming en presentatie: ≡ voldoet het product aan de behoefte
 ≡ kan ik het product zo aan de anderen voorstellen zodat de bedoeling verduidelijkt wordt
- evaluatie: ≡ productevaluatie
 ≡ procesevaluatie

§ **Waardeoordeel**

De leraar controleert en interpreteert het evaluatieformulier. Bij het quoteren houdt hij rekening met product- en procesevaluatie.

7 MINIMALE MATERIELE VEREISTEN

7.1 Specifieke inrichting

7.1.1 Nutsvoorzieningen

- voorzieningen voor koud en warm water met ruime spoelbakken
- elektriciteitsvoorzieningen voor
 - ≡ verlichting
 - ≡ aansluiting toestellen
 - ≡ aansluiting apparatuur

7.1.2 Infrastructurele voorzieningen

- zone voor praktijk
- zone voor theorie: ruim genoeg om aan te passen aan didactische werkvormen
- zone voor presentatie
- voldoende bergruimte
- open rekken

7.2 Specifieke uitrusting

Het aantal keer dat bepaalde voorzieningen moeten aanwezig zijn, is afhankelijk van het aantal leerlingen. Er dient voldoende te zijn voor elke werkende leerling.

7.2.1 Specifieke uitrusting voor de zone praktijk

- naaimachine in vaste tafel
- overlock: 3-draads
- strijktafel
- strijkplank
- stoomstrijkijzer

7.2.2 Specifieke uitrusting voor de zone theorie en presentatie

- grote verplaatsbare werktafels met een glad werkblad: minimum 80 cm / 120 cm
- verplaatsbare prikborderen
- grote verplaatsbare spiegel: 80 cm / 150 cm
- paspop
- klein werkmaterieel onder andere nietpistool, lijmpistool, perforator, T-lat van 75 cm, lat 50 cm
- vast projectievlak
- bord

7.2.3 Specifieke uitrusting voor brandveiligheid

7.2.4 Producten en gerief in verband met eerste hulp bij ongevallen onder andere ontsmettingsalcohol, pleisters ...

7.2.5 Informatiebronnen

- modebladen aangepast aan de leeftijd van de leerlingen
- recente reclamefolders
- boeken en tijdschriften in verband met kunstbeschouwing en textielverwerking
- video:
 - educatieve video-opnames
 - video-opnames van recente tv-programma's in verband met mode
- stalen van diverse materialen

7.2.6 Beschikbare uitrusting in de school

- personal computer en printer, met aangepaste software voor een eenvoudig teken- en tekstverwerkingsprogramma
- overheadprojector
- video
- tv-toestel

7.3 Uitzicht

Het lokaal moet de nieuwe visie op de basisoptie Creatie en vormgeving uitstralen op een eigentijdse manier.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 Vaklectuur: beeldende vorming (vakvisiedoelstellingen)

- **ASSELBERGHS-NEESEN, V.**, Kunst, kind en opvoeding, Acco, Leuven, 1990.
- **GERRITSE, A.**, Geschiedenis van de beeldende vorming, Cantecler, De Bilt, 1973.
- **GERRITSE, A.**, Beginselen van de beeldende vormgeving, Cantecler, De Bilt, 1974.
- **KOPPERS, P., DE WINTER, W.**, Kinderen leren tekenen, Cantecler, De Bilt, 1982.
- **READ, H.**, De kunst en haar educatieve functie, Het Spectrum, Utrecht, 1967.
- **SCHASFOORT, B.**, Tekenen en didactiek, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1993.
- **SMEETS, R.**, Ornament, symbool en teken, Cantecler, De Bilt, 1983.

8.2 Bijzondere didactiek en methodiek (leerinhouden)

- **GERRITSE, A.**, Het fenomeen kleur, Cantecler, De Bilt, 1978.
- **ITTEN, J.**, Kunst en kleur, Cantecler, De Bilt, 1973.
- **VANDEWEERDT, L.**, Dada, creatief tijdschrift, Anjelierstraat 77, 9000 Gent, tel. (09)227 53 25.

8.3 Kunstbeschouwing (kijkmethode - kunstboeken - catalogi)

- **DEBERSAQUES, S.**, Een kijk op kunst, Standaard educatieve Antwerpen, 1993.
- **DE JONG, L.**, Kunst / Werk, Pelckmans, 1994.
- **DE VISSER, A.**, Hardop kijken, Sun, Nijmegen, 1986.
- **KOPPERS, P., DE WINTER, W.**, Goed bekeken, Cantecler, De Bilt, 1984.
- Kunst en kunst maken, Openbaar kunstbezit, 1983.

8.4 Toegepaste kunst: Creatie en vormgeving

- **BERGEN, H.**, Etaleren stap voor stap 1, Den Gulden Engel, 1988.
- **BRTN**, Een goede eeuw kunst: deel 1 en deel 2.
De abstracten: deel 3, Instructieve omroep, vorming- schooltelevisie, 1994.
- **CLASON, H.**, Kinderen vormen in textiel, Cantecler, 1988.
- **DE JONG, I.**, Lesideeën voor het textielonderwijs, Cantecler, 1992.
- **EDELKOORT, L.**, View on colour, Mode en informatie België.
- **ETITEX**, Het textiel ABC, Europees huis van Textiel & Kleding, Brussel.
- Handleidingen van machines en apparaten.
- **INSPIRATION**, Tijdschrift over artistieke etalage, Display Decor Market, rue James Watt 35, 1030 Brussel.
- **IVOC**, Publicaties, video=s en dia=s.
- **KNACK WEEKEND.**, Mode info.
- **PETRA II**, Mode en milieu, Dienst Europese projecten, Brussel.
- Recente boeken rond textielverwerking.
- **WINDELS, V.**, Standaard magazine.

9 NUTTIGE ADRESSEN

IVOC (Instituut voor Vorming en Onderzoek in de Confectie), Montoyerstraat 31, 1000 Brussel, tel. (02)511 53 50, <http://www.ivoc.be>.

Etitex vzw, Europees Huis voor Textiel & Kleding, Montoyerstraat 24 bus 14, 1000 Brussel, tel. (02)238 10 29, <http://www.etitex.be>.

ModeMuseum Provincie Antwerpen - MoMu, Nationalestraat 28, 2000 Antwerpen, tel. (03) 470 27 70, <http://www.momu.be>.

Stedelijk Modemuseum, Gasthuisstraat 11, 3500 Hasselt, tel. (011)23 96 21, <http://www.modemuseumhasselt.be>.

Nederlands Textielmuseum, Goirkestraat 96, NL-5046 GN Tilburg, tel. 0031 13/536 74 75, <http://www.textielmuseum.nl>.

Boekhandel De Brug, Phoenixstraat 1, 9000 Gent, tel. (09)226 38 69.

Algemeen Belgisch Vlasverbond, Oude Vestigingstraat 15, 8500 Kortrijk, tel. (056)23 06 10, <http://www.vlasverbond.be/>.

Provinciaal Veiligheidsinstituut, Jezusstraat 28, 2000 Antwerpen, tel. (03)203 42 00, http://www.provant.be/leren/vormingscentra/provinciaal_veilighe/.

Provinciaal Instituut voor Milieu-educatie, Mechelsesteenweg 365, 2500 Lier, tel. (015)31 95 11.